

УДК 322.1 (477)

Якимець О. О., ад'юнкт кафедри
адміністративного права і процесу НАВС

Сутність та особливості поняття аквакультури

У статті досліджено різноманітні визначення поняття «аквакультура», які даються в міжнародному законодавстві і в законодавчо-нормативній базі України. А також приділено увагу видам і напрямам аквакультури.

Ключові слова: аквакультура, види аквакультури, напрями аквакультури.

В статье исследованы различные определения понятия «аквакультура», которые даются в международном законодательстве и в законодательно-нормативной базе Украины. А также уделено внимание видам и направлениям аквакультуры.

Ключевые слова: аквакультура, виды аквакультуры, направления аквакультуры.

This article investigates different definition of "aquaculture", which are given in international law and in the legal and regulatory framework of Ukraine. Also the attention is devoted to types and directions of aquaculture.

Key words: aquaculture, types of aquaculture, directions of aquaculture.

Актуальність теми. У період тенденції світового падіння рибних запасів, що спостерігається при здійсненні промислового рибальства за останні десятиріччя, стрімкий розвиток набуває виробництво продукції аквакультури — вирощування водних біоресурсів у контрольованих умовах.

Виклад основного матеріалу. На даний час аквакультура являє собою виробничу систему, що має найвищі темпи розвитку в світі, так як риба є головним джерелом тваринного білка у всіх прибережних зонах. Розмір світового ринку аквакультури зменшився під час економічної кризи 2008-2009 років. Однак з моменту відновлення економіки найбільших країн світу в світовому ринку аквакультури відбулися позитивні зрушення, що в свою чергу спричинило ріст виробництва морської продукції.

Як зазначено в протоколі дослідження компанії «Transparency Market Research», країни, що розвиваються, представили найбільших в світі виробників морської продукції, які дають 92% від загального об'єму продукції аквакультури та 72% продукції рибного промислу. В той же час країни Азії та Тихоокеанського регіону домінують на світовому ринку аквакультури та мають найшвидші темпи розвитку регіональних ринків [1].

В Україні є значні площі внутрішніх водойм, придатних для вирощування риби. Наявність водного фонду для вирощування об'єктів аквакультури перевищує 1 млн. га, з них водосховищ — близько 800 тис. га, ставів — 122,5 тис. га, озер — 86,5 тис. га, водойм-охолоджувачів — 13,5 тис. га, інших категорій — 6 тис. га. За наявністю водного фонду Україна посідає одне з перших місць у Європі [2, с. 115].

Поняття «авакультура» використовується як синонім слова рибництво, воно виникло відносно нещодавно — вперше використано в 1975 році при поясненні поняття «океанологія» в третьому виданні « Великої радянської енциклопедії». Зокрема зазначалося, що аквакультура (лат. aqua — вода; cultura — вирощування, догляд) — розведення і вирощування водних організмів (риб, молюсків, ракоподібних, водорослів) в контрольованих умовах для підвищення продуктивності водойм [3, с. 62-63].

Питання аквакультури піднімалося ще в 1986 році на Першій всесоюзній нараді з проблем зоокультури в тезах доповіді «Аквакультура: поняття і напрями» Ю.С. Решетніковим і О.І. Шатуновським. Вони зазначали, що зазвичай під аквакультурою

розуміється розведення та вирощування корисних організмів тваринного або рослинного походження у водному середовищі. У такому розумінні вона має давню історію. Вирощування корисних водоростей, молюсків, риб та інших організмів у морях, лиманах і естуаріях зазвичай іменується марікультури.

Під аквакультурою розуміють штучне господарське розведення та вирощування риб і безхребетних у контрольованих людиною природних екосистемах, у штучно створюваних екосистемах в промислових установках. Вирощування риб в природних водоймах, ставках, садках, басейнах постійно вдосконалюється і здійснюється за визначеними технологіями, особливо це стосується промислового рибоводства, де використовуються високо-механізовані й автоматизовані біотехнології. В історичному аспекті чітко про злежується тенденція до переходу від постійно вдосконалюється технічно рибальства до організації управління водними екосистемами з метою оптимізації процесу біопродуцювання у вигідному для людини напрямі.

В даний час можна виділити три напрями аквакультури, яка відображає історичний хід розвитку цієї області людської діяльності.

1. Використання та спрямоване формування продукції природних екосистем за рахунок природної кормової бази. В рамках цього напрямку можна виділити ряд форм господарювання на природних водоймах:

а) підвищення кормової бази риб за рахунок добрива водойм, акліматизації кормових безхребетних;

б) підвищення чисельності окремих цінних видів риб за рахунок підвищення ефективності природного нересту (охорона і Меліорація природних нерестовищ, спорудження штучних нерестовищ) та за рахунок випусків молоді, отриманої шляхом штучного відтворення;

в) ведення моновідового або полівідового пасовищного рибництва шляхом науково обґрунтованого випуску молоді цінних видів риб, що враховує вільні харчові ніші;

г) корінна реконструкція рибного населення водойми в потрібному напрямку шляхом меліорації малоцінних видів і вселення цінних видів риб.

2. Створення продукції за рахунок штучних кормів. Цей напрямок передбачає організацію повного управління життєвим циклом гідробионтів: від вирощування маткових популяцій, по одержанні молоді в умовах штучного відтворення до то Варною вирощування риб в повністю контрольованих умовах при використанні форсованих режимів годівлі. У рамках цього напрямку також виділяється ряд форм:

а) ставкове рибництво, де використання штучних кормів може поєднуватися з обмеженим використанням природних них (навіть за умови застосуванням добрив). Ставки являють собою виняткову штучну екосистему, яка може ефективно використовуватися на основі глибоких знань про баланс органічних речовин, про харчові потреби риб, про оптимальні для різних вікових груп щільності посадок. У цих екосистемах можуть бути використані принципи моно-і полікультури. Параметри гідрохімічного режиму ставків можуть регулюватися;

б) садкові рибництва, при якому в основі використання штучних кормів, також в обмеженій мірі можуть використовуватися природні корми. У садках в більш повному об'ємі можуть контролюватися щільності посадки риб і процеси споживання кормів. У садках також можна використовувати або один вид, або набір видів;

в) басейнове рибництво та використання закритих промислових установок на замкнених циклах водопостачання при повному контролі та регулюванні параметрів середовища (температури, газового режиму, вмісту метаболітів і т.п.

3. Третій напрямок - використання природних або штучних водних екосистем або окремих аквакультурного біотехнологій для очищення скидних вод та збереження чистоти водойм. На жаль, це нетрадиційне (не спрямоване на створення продукції) напрям набуває все більше і більшочіше значення через стрімке погіршення якості природних вод, через неможливість обмежитися одними хімічними методами очищення. Це створення системи штучних проточних під доім біологічного очищення, це вже здійснюване застосування рослиноїдних риб для чищення каналів та інших гідротехнічних споруд від обростань, це можливе застосування біо фільтрів у вигляді колекторів з моллюсків на особливо забруднений них ділянках чорноморського узбережжя і т.д. [4,с 64 - 66].

Як зазначають професори кафедри «Промислове рибальство» Астраханського державного технічного університету В.Н. Мельников і А.В. Мельников, аквакультура — це частина рибної галузі, пов'язана з підвищенням ефективності процесів управління водними біологічними об'єктами і середовищем їх перебування [5, с.58].

В даному визначенні автори наголошують, що аквакультура пов'язана і має на меті підвищення процесів управління водними біологічними об'єктами і середовищем їх перебування.

Тому необхідно зазначити, що водними біологічними об'єктами (гідро біонтами) являються об'єкти природного і штучного відтворення — риби, ракоподібні, моллюски, голкошкіри, водорості, морські звірі, корма для основних об'єктів аквакультури.

Водним середовищем слугують прісноводні і морські водойми природного походження, штучні водойми і прибудови.

Аквакультура включає в себе рибництво, промислове рибальство, переробку гідробіонтів і екологію аквакультури.

Дамо визначення видам аквакультури з урахуванням загального визначення аквакультури.

Рибництво — це вид аквакультури, пов'язаний з підвищенням ефективності процесів управління штучним відтворенням (інколи з обмеженим впливом на природне відтворення) і товарного вирощування гідро біонтів.

Промислове рибальство (з урахуванням зазначених вище зауважень з про інших різновиди видобутку риби) — це вид аквакультури, пов'язаний з підвищенням ефективності процесів управління виловом, промислом і запасами гідро біонтів.

Переробка гідробіонтів - це вид аквакультури, пов'язаний з підвищенням ефективності процесів управління переробкою гідробіонтів.

Екологія аквакультури - це вид аквакультури , пов'язаний з підвищенням ефективності управління процесами взаємодії гідробіонтів і середовища їх проживання з урахуванням впливу на взаємодію інших видів аквакультури і з метою охорони водойм і біологічних ресурсів водойм.

Безпосередньо до екології аквакультури відносяться в основному операції і процеси аквакультури, які не є фактично операціями інших видів аквакультури , хоча і впливають на ефективність управління рибництвом, промисловим рибальством і переробкою риби.

Визначення аквакультури та її видів на загальнонаукової основі, можливо, потребує уточнення, в тому числі з урахуванням необхідності більш чіткого розмежування видів аквакультури [5, с. 59].

В правовому значенні термін «аквакультура» визначається наступним чином.

В законодавстві Європейського Союзу під аквакультурою прийнято розуміти розведення (вирощування) і/чи культивування водних живих організмів фізичними

чи юридичними особами з використанням технологій спрямованих на підвищення виробництва відповідних організмів в об'ємах, які перевищують розмноження в навколишньому природному середовищі. На теперішній час галузь аквакультури в Європейському Союзі розділена на чотири сектори:

- 1) прісноводна аквакультура;
- 2) морська аквакультура;
- 3) екологічна аквакультура;
- 4) розведення в неволі морських молюсків.

Зокрема, в ряді міжнародних правових актів аквакультура розглядається як вид сільськогосподарської діяльності, а не об'єкт виробництва. Наприклад, відповідно до пп. 9.1.1 і 9.1.3 ст. 9 Кодексу поведінки при відповідальному рибальстві, одноголосно прийнятого на Конференції ФАО 31 жовтня 1995 року, під аквакультурою розуміється вид діяльності з розведення і вирощування риби та інших гідробіонтів. Крім того, в введених в Кодекс говориться про аквакультуру як складову частину рибальства. Пункт 7 Канкутської декларації з відповідального рибальства від 8 травня 2008 року передбачається, що «держави повинні систематично оцінювати вплив на морське середовище рибальства, аквакультури та іншої діяльності...».

В додатку 3 до Протоколу по запобіганню морських захоронень Бухарестської конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 21 квітня 1992 року перераховані «можливі наслідки для морської фауни і флори, рибних запасів, районів аквакультури, традиційних місць вилуви риби, збору морських подорослів і місць їх вирощування» (п. 2 розд. «С»). Дане формулювання дозволяє однозначно розуміти аквакультуру як вид самостійної діяльності навіть по відношенню до рибальства.

В додатку F до Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі від 22 травня 2001 року йде мова про заходи регулювання, які стосуються «сільського господарства, в тому числі аквакультури»(пп. «ii», п. «с»).

Протокол про проблеми води і здоров'я до Конвенції з охорони і використання транскордонних водотоків і міжнародних озер 1992 року (підписаний в Лондоні 17 червня 1999 року) розповсюджує сферу своєї дії на «прибережні води, які використовуються для рекреаційних цілей чи для виробництва риби методом аквакультури» [3].

В національному законодавстві України поняття «аквакультура» є малорозвиненим і тільки тепер розпочалися істотні зрушення на рівні законодавчого регулювання даного поняття і відносин пов'язаних з ним.

В Загальнодержавній програмі розвитку рибного господарства України на період до 2010 року, яка затверджена законом України «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року» від 19 лютого 2004 року, дається наступне визначення поняття аквакультура - розведення та вирощування риби та інших водних живих ресурсів у спеціальних штучних умовах або визначених для цього рибогосподарських водних об'єктах [6].

До прийняття закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012р., дане поняття визначалося в ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011р. Аквакультура - цілеспрямоване використання рибогосподарських водних об'єктів для одержання максимальних обсягів корисної біологічної сільсько-господарської продукції шляхом їх штучного розведення та утримання [7].

В даному визначенні законодавець наголошував на тому, що аквакультура є цілеспрямованою діяльністю, яка має на меті одержання максимальних обсягів

корисної біологічної сільськогосподарської продукції шляхом їх штучного розведення та утримання. Крім того зазначається, що це є сільськогосподарська діяльність, яка здійснюється шляхом штучного (неприродного) розведення та утримання.

Відповідно до закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012р, аквакультура (рибництво) - сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг [8].

В новому законі України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 р. ми бачимо досить відмінне трактування терміну «аквакультура», в даному визначенні законодавець передбачає вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах, на той час як в попередньому визначенні зазначалося, що аквакультура здійснюється шляхом штучного розведення та утримання. Крім цього дане поняття розширилося комплексом послуг, які включають в себе реалізацію продукції аквакультури, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг.

Отже, порівнявши два визначення терміна «аквакультура», які давалися законодавцем в законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011 р. і в законі України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 р. можна сказати, що в новому законодавчому акті поняття «аквакультура» більш повно охоплює комплекс послуг в даній сфері і передбачає заходи щодо збереження, розвитку та відновлення аквакультури.

В сучасному законодавстві України закріплені такі основні напрями та види аквакультури.

1. За напрямами діяльності аквакультура може здійснюватися з метою:

- отримання товарної продукції аквакультури та її подальшої реалізації (товарна аквакультура);

штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів;

- надання рекреаційних послуг.

2. За організаційно-технологічними показниками аквакультура може здійснюватися:

- за інтенсивною;

- за напівінтенсивною;

- за екстенсивною формами.

3. Основними напрямами отримання товарної аквакультури може бути випасна, ставкова та індустріальна аквакультура.

Для здійснення ставкової аквакультури використовуються рибогосподарські технологічні водойми, руслові, балочні та одамбовані рибиницькі ставки, штучно відокремлені від материнських водних об'єктів (їх частин), обводнені торфові кар'єри в умовах рибиницьких господарств (риборозплідники, нерестово-вирощувальні, товарні, повносистемні господарства). Ставкова та індустріальна аквакультура передбачає вирощування об'єктів аквакультури у штучно створених, повністю або частково контрольованих умовах з використанням напівінтенсивної та інтенсивної форм аквакультури.

Для здійснення випасної аквакультури використовуються рибогосподарські водні об'єкти (їх частини), рибогосподарські технологічні водойми при цьому не використовуються. Випасна аквакультура здійснюється за екстенсивною формою за відсутності негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Для здійснення індустріальної аквакультури, у тому числі марикультури, використовуються рибницькі басейни, рибницькі садки, акваріуми, а також частини водних об'єктів із застосуванням спеціальних технологічних пристроїв-плавучих садків, колекторів для моллюсків, установок замкненого водопостачання тощо.

4. Штучне розведення (відтворення), вирощування об'єктів аквакультури та їх використання, пов'язане з подальшим вселенням у водні об'єкти (їх частини), здійснюються суб'єктами аквакультури за рахунок їх власних коштів, коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів відповідно до затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері рибного господарства, порядку.

Об'єкти аквакультури, вселені у водні об'єкти (їх частини) у результаті їх штучного розведення (відтворення) та вирощування з метою відновлення природних популяцій, поповнення запасів водних біоресурсів та збереження їх біорізноманіття, належать до державної власності.

5. Для надання рекреаційних послуг у сфері аквакультури з метою оздоровлення, відпочинку, екологічного виховання населення суб'єкт аквакультури визначає місця у межах наданих у користування рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), рибогосподарських технологічних водойм.

Висновок. Отже рекреаційні послуги у сфері аквакультури можуть надаватися суб'єктом аквакультури на платній або безоплатній основі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Good Growth for the World's Aquaculture Market [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.thefishsite.com/fishnews/20928/good-growth-for-the-worlds-aquaculture-market>
2. Україна у цифрах 2011 : статистичний збірник / [за ред. О. Г. Осаулєнка]. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 251 с
3. Г.П. Шаляпин «О проблеме определения понятия «Аквакультура» в международном и национальном праве» - Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу» 2/2011. – 195с.
4. Решетников Ю.С., Шатуновский Ц.И. Аквакультура: понятия і напрями / / Перша всеоюзная нарада з проблем зоокультури. Тези доповідей. Частина перша. Москва, 1986. С- 289с.
5. В. Н. Мельников, А. В. Мельников Расширенное понятие аквакультуры [Електронний ресурс] // Режим доступу: [HTTP://CYBERLENINKA.RU/ARTICLE/N/RASSHIRENNOE-PONYATIE-AKVAKULTURY](http://CYBERLENINKA.RU/ARTICLE/N/RASSHIRENNOE-PONYATIE-AKVAKULTURY)
6. Загальнодержавна програма розвитку рибного господарства України на період до 2010 року, затверджена законом України «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року» від 19 лютого 2004 року № 1516-IV.
7. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011 № 3677-VI. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>
8. Закон України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 р. № 5293-VI. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5293-17>.